

Tarinoita Tuomiokirkosta-podcast

Barbaarien ja skorpionien keskellä

<https://www.turuntuomiokirkko.fi/tutustu-historiaan/podcastit>

Tuomiokirkon kirkonkellot soivat.

Henna: Hei ja tervetuloa Tarinoita tuomiokirkosta -podcastin ensimmäisen jakson pariin. Tässä puhelee Henna.

Rami: Ja tässä Rami, moi!

Henna: Mitä tuumaisit, jos olisit parikymmentä vuotta toiminut Ruotsissa kirkkoherrana, ja yhtäkkiä kuningas haluaisikin lähettää sut köyhän ja kurittomana pidetyn Suomen puolelle piispaksi ilman kielitaitoa tai muutakaan sympatiaa sitä valtakunnanosaa kohtaan?

Rami: Täysin realistinen skenaario tietysti. No, onhan piispuus korkeampi virka kuin kirkkoherruus, jos siitä lähdetään. Mutta ehkä mä koittaisin kohteliaasti kieltäytyä.

Henna: Kieltäytyä kuninkaan käskystä? Aika rohkeeta! No, tätä yritti kyllä myös ja tässä epäonnistui myös jaksomme päähenkilö, Isaac Rothovius, kenen elämään ja tekoihin täällä Turun hiippakunnassa paneudumme tässä jaksossa. Tosiaan, vuonna 1572 syntynyt Rothovius toimi Nyköpingin kirkkoherrana ja oli maineeltaan ankarin kirkkoherra koko Ruotsissa. Mutta sitten vuonna 1627 kuningas Kustaa II Aadolf ja erityisesti valtakunnankansleri Axel Oxenstierna ajoivat Rothoviuksen läpi piispanvaaleissa ja niin mies lähetettiin Suomen puolelle. Hän ei osannut suomen kieltä eikä muutenkaan tuntenut maan tapoja. Myöskään Rothovius ei ollut muiden piispojen ehdokaslistalla, eli kuningas ajoi itse oman suosikkinsa läpi.

Rami: Hmm. No, taustallahan tässä oli se, että reformaation jälkeen kuningas nimitti piispan – ei paavi – ja edellinen Turun piispa Eerik Sorolainen oli vuosisadan vaihteessa ansainnut silloisen hallitsijan Kaarle IX:n epäsuosion. Kuningas olikin epäluuloinen suomalaisia tai ainakin Suomen papistoa kohtaan. Eli ei siis sinällään ihme, että piispan haluttiin tulevan omasta uskollisesta lähipiiristä. Myös tää uusi luterilainen usko oli hyväksytty lopullisesti valtionuskonnoksi vasta vuonna 1593, joten Suomestakin sanottiin vielä – viitaten edeltäneeseen katoliseen kirkkoon – että ”*tämän maankolkkan papit olivat paavillisen hapatuksen vallassa ja harjoittivat yhä taikauskaisia kirkonmenoja*” – järeitä otteita siis tarvittiin. Kansan taikauskaisista menoista muuten tulemmekin puhumaan yhdessä podcast-jaksossa.

Henna: Juu, sitä innolla odotamme. Vastahankaiselle tuoreelle piispalle ei onni hymyillyt, kun hän sitten vuonna 1627 Turkuun rantautui. Vuosisadan alussa oli kirkko palanut, ja tämän jälkiä näkyi edelleen. Järkyttyneenä Rothovius kirjoittikin ystävälleen Axel Oxenstiernalle, kuinka ”kirkko on hoitajiensa huolimattomuuden takia niin laiminlyöty, että sieltä puuttuvat kerrassaan kaikki sisäpuolen kaunistukset kuten urut ja soittimet, alttari- ja seinäornamentit ja lisäksi myös katto, joka suojaisi edes sateelta ja lumelta”. Kunnostustöitä tehtiinkin pitkään, ja Rothovius ahkerasti keräsi rahaa näihin kunnostustöihin. Uuden katon, sisustuksen ja urkujen lisäksi kirkkoon

tehtiin myös muun muassa uusi torninhuippu, sinne hankittiin uusia kelloja ja ensimmäinen kellotaulukin tornihallin kylkeen saatiin.

Rami: Joo. Ja sitten näiden fyysisten korjausten lisäksi Rothoviukselle oli sydämen asia syventyä hengellisempiin korjauksiin, ja syynin alle joutuivat sekä seurakuntien papit että koko Suomen kansa. Rothoviuksen tiedetään Tuomiokirkon saarnastuolista saarnanneen, kuinka ”Suurin osa sekä nuorista että vanhoista on perkeleellisen tottelemattomia; täällä ei kunnioiteta enempää esivaltaa kuin pappejakaan, ei välitetä neuvoista eikä rangaistuksista, vaan jokainen toimii oman tyhmän päänsä mukaan”. Pantiinkin toimeen niin sanottu Suomen kirkon uudistus, jonka yhteydessä Rothovius muun muassa laati kasan hiippakuntasääntöjä eli konstituutioita asioiden järjestämiseksi. Mainittakoon muun muassa vaatimus saapua jumalanpalvelukseen paastonneena, raittiina ja ajallaan. Lisäksi saarnan tuli kestää vaatimattomasti vain tunnin ajan.

Henna: Tuomiokirkossa myöskin katolisia jälkiä vastaan iskettiin muuttamalla pyhimyksille omistetut sivukappelit ostettaviksi hautakappeleiksi ja kalkitseamalla maalausten peittämät seinät valkoisiksi – tokihan me ei olla ihan varmoja, kuinka paljon maalauksia oli jäljellä erinäisten tulipalojen vahinkojen seurauksena, mutta tää valkoiseksi kalkitseminen tapahtui monessa kirkossa. Eli turhaan ei puhuta puhdasoppisuuden ajasta, joka Rothoviuksesta lähti liikkeelle: katolisen kirkon peruja kitkettiin ja niin seurakuntalaisia kuin seurakuntien pappeja laitettiin ojennukseen. Puhdasoppisuuden aika kesti piispa Gezelius nuoremman kauden loppuun asti, eli vuoteen 1718 – jos näin halutaan karkeasti näitä aikakausia pätkiä. Tänä aikana tosiaan oli kova kirkkokuri ja kirkko sääтели monia elämän osa-alueita, mutta lisäksi esimerkiksi kansansivistys otti suuria harppauksia. Koska uskon keskiössä oli sana, oli ihanteena, että jokainen osaisi Raamattua lukea sitten itse. Jo Rothoviuksen konstituutioissa vaadittiin katekismuksen osaamista ennen ensimmäisen ehtoollisen saamista. Ajatus kehittyi vuosisadan kuluessa niin, että katekismusta kuulusteltiin myös sisällöllisesti, eli kyllä se lukutaitoa vaati ja tämän taidon opettaminen asetettiin kirkon lukkarin tehtäväksi.

Rami: Eikä tässä vielä kaikki! Lisäksi Rothovius nimittäin piti huolen, että koko Raamattu ilmestyi vihdoinkin suomenkielisenä Herran vuonna 1642 – Agricolahan oli toki jo kääntänyt Uuden testamentin suomeksi lähes sata vuotta aiemmin. Lisäksi piispa panosti Turkuun perustamalla lukion eli Turun kymnaasin kouluttamaan pappeja entistä tehokkaammin. Monet sen opettajista olivat Rothoviuksen lähipiiristä. Kymnaasi vaihtui yliopistoksi, kun Turun akatemia vihittiin käyttöön vuonna 1640, mikä oli tietysti todella merkittävä askel sivistykselle. Rothoviuksesta tuli sen ensimmäinen varakansleri. Silloinhan kirkollinen, akateeminen ja myös valtiollinen maailma olivat hyvin nivoutuneita keskenään, mikä eroaa tästä päivästä paljolti.

Henna: Joo. Mutta siinähan tehtiin paljon Tuomiokirkon, Turun ja Suomen hyväksi - kai joku hellä paikka Rothoviuksen sydämessä sitten Suomea kohtaan lopulta piilikin?

Rami: No siitä en tiedä, Rothoviuksen Oxenstiernalle antama luonnehdinta tilanteestaan on jäänyt elämään: ”Minä asun barbaarien ja skorpionien keskellä”. Niin kärkevästi Rothovius myös esimerkiksi saarnoissaan pui kanssaihminen paheita, että erään saarnan jälkeen porvarit haastoivat hänet oikeuteen. Eli kitkaa oli toisaalta Suomen papiston keskuudessa mutta myös erityisesti suomenkielisen kansan parissa. Porvari Kornelius Kankuri lausui piispasta: ”Sinä et ole meidän pappimme, et myöskään osaa saarnata ja opettaa meitä meidän omalla kielellämme, vaan ennemmin halveksit ja olet saarnassasi kutsunut meitä suomalaisiksi koiriksi ja sioiksi”, mistä

voinee sinällään päätellä jotakin. Rothovius pyysi moneen kertaan lupaa palata takaisin Ruotsin puolelle, mutta tätä lupaa ei herunut.

Henna: No, aikaansaava mies oli lähetetty tänne laittamaan asiat kuntoon, ja tässä luetellusta urotöiden listasta voikin päätellä, että tälle toimeksiannolle hän omistautui koko voimallaan, kunnes sitten 10. helmikuuta vuonna 1652 Rothovius kuoli 79 vuoden iässä. Hänet haudattiin Tuomiokirkkoon, ja tästäkin on säilynyt piispan luonteeseen kenties hyvin istuva tarina. Kerrotaan nimittäin, että piispa olisi kaavaillut jo ennen kuolemaansa itselleen hautapaikan kirkosta aivan aitiopaikalta, keskikäytävältä läheltä alttaria, mutta valitettavasti paikka oli jo varattu - oon kuullut, että siinä olisi ehkä ollut jopa keskiaikaisen piispan, Bero II Balkin, hauta - mutta niin vain määräsi Rothovius kaivauttamaan ylös sen haudan, jotta hänelle vapautuisi tuo haluttu leposija. Ja tarina hurjistuu, nimittäin kun haudankaivajat tähän vanhaan hautaan kajosivat, iski sillä hetkellä salama torniin tappaen kaivajista toisen ja toinen taas tuli hulluksi.

Rami: Siinä Rothovius nyt sitten lepää, paraatipaikalla.

Henna: Näin on. Rothoviuksen vaikutus oli tosiaan kauaskantoinen, ja yksi ilmentymä tästä järjestämisvimmasta oli kirkkosaleihin lanseerattu penkkijärjestys, jonka pariin päästään pureutumaan seuraavassa jaksossa - siinäkään ei draamalta ja eripuralta vältytty, eli pysykää kuulolla!

Mutta nyt, tämän jakson osalta heipähei!

Rami: Moro!

Tuomiokirkon kirkonkellot soivat.